

Purim 5777 Daniel and the Geulah

Source Sheet by Rav Chaim Kanterovitz

א. בבא בתרא ד' א

והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי מפני מה נענש דניאל מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר שנאמר (דניאל ד, כד) להן מלכא מלכי ישפר עלך וחטאיך בצדקה פרוק ועויתך במיחן עניין הן תהוי ארכא לשלותך וגו' וכתוב (דניאל ד, כה) כולא מטא על נבוכדנצר מלכא וכתוב ולקצת ירחין תרי עשר וגו' איבעית אימא שאני עבדא דאיחייב במצות ואיבעית אימא שאני בית המקדש דאי לא מלכות לא מתבני ודניאל מנלן דאיענש אילימא משום דכתיב (אסתר ד, ה) ותקרא אסתר להתך ואמר רב התך זה דניאל הניחא למ"ד שחתכוהו מגדולתו אלא למ"ד שכל דברי מלכות נחתכין על פיו מאי איכא למימר דשדוהו לגובא דארייוותא:

ב. רש"י על בבא בתרא ד' א

נענש דניאל - לקמיה מפרש עונשו:
מלכי ישפר עלך - עצתי תיטב בעיניך; במיחן עניין - בחנינת עניים; בכך תהא ארכא לשלותך - [יהא אורך] לשלומך:
כולא מטא - כל החלום של פורענות בא עליו:
לקצת ירחין תרי עשר - בשביל עצתו של דניאל תלה לו שנים עשר חדש:

ג. תוספות על בבא בתרא ד' א

שכל דברי מלכות נחתכין על פיו. לפי תרגום [של] אחשוורוש נענש הרבה שנהרג דכתיב ויגידו למרדכי את דברי אסתר ולא כתב התם התך לפי שהרגו המן על שהיה משיב דברים בין אסתר למרדכי ומיהו גמ' שלנו אין תופס כן דדרשינן במגילה (דף טו.) והתך להיכן הלך ומפרש לפי שאין משיבין על הקלקלה:

הטא דניאל ועונשו

7.

בגמרא אחז"ל שנענש דניאל על שהשיא עצה לנבוכדנצר שאמר לו "וחטאך בצדקה פרוק", כי נגלה לנבוכדנצר שעתידה לבוא עליו פורענות, והשיא לו דניאל עצה שיתן צדקה: **בבא בתרא ד.** והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי מפני מה נענש דניאל מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר שנאמר (דניאל ד, כד) להן מלכא מלכי ישפר עלך וחטאיך בצדקה פרוק ועויתך במיתן עניין הן תהוי ארכא לשלותך וגו' וכתוב (דניאל ד, כה) כולא מטא על נבוכדנצר מלכא וכתוב ולקצת ירחין תרי עשר וגו' איבעית אימא שאני עבדא דאיחייב במצות ואיבעית אימא שאני בית המקדש דאי לא מלכות לא מתבני ודניאל מנלן דאיענש אילימא משום דכתיב (אסתר ד, ה) ותקרא אסתר להתך ואמר רב התך זה דניאל הניתא למ"ד שחתכוהו מגדולתו אלא למ"ד שכל דברי מלכות נחתכין על פיו מאי איכא למימר דשדויהו לגובא דארייותא:

וכן היה, שנתן צדקה והגינה עליו מן הפורענות. וע"ז נענש דניאל, וכמו שדרשו הפי "ותקרא אסתר להתך", ואמר רב "התך" זה דניאל, ולמה נקרא שמו התך, שחתכוהו מגדולתו - והיינו בימי אחשורוש, שבלשצר השליטו שליש במלכותו, וכן אצל דריוש וכורש, וכשמלך אחשורוש חתכו מגדולתו. ופריך בגמרא למ"ד שלכך נקרא "התך" שכל דברי מלכות נחתכו על פיו, ולא שהורידוהו מגדולתו, א"כ מה היקוק עונשו של דניאל? מסביר התוספות שלפי התרגום נענש הרבה שנהרג ע"י המן, ולא כתיב שם התך לפי שהרגו המן על שהיה משיב דברים בין אסתר למרדכי:

תוספות: שכל דברי מלכות נחתכין על פיו. לפי תרגום [של] אחשורוש נענש הרבה שנהרג דכתיב ויגידו למרדכי את דברי אסתר ולא כתב התם התך לפי שהרגו המן על שהיה משיב דברים בין אסתר למרדכי ומיהו גמ' שלנו אין תופס כן דדרשינן במגילה (דף טו.) והתך להיכן הלך ומפרש לפי שאין משיבין על הקלקלה:

וראוי להבין, למה המתינו בשמים מלענוש את דניאל עד עתה, והלוא מה שהשיא עצה לנבוכדנצר היה כבר לערך 70 שנה לפני כן, ומדוע נתארך לו הזמן עד עכשיו?

המחלוקת מי הוא ממוכן

ה.

בגמרא מגילה יב: אי עה"פ "והקרוב אליו כרשנא שתר וגו'", כל פסוק זה על שם קרבנות נאמר וכו' ממוכן, כלום הכינו שלחן לפניך. ובדרשות חת"ס (דף קכ"ט) מבואר כי שבעת השרים היו כנגדם במרום שבעה מלאכים, כי מלכותא דארעא ומלכותא דרקיעא הם כאחד. והיי סיבה מאת יקוק שיהיו שמות השרים נקראים בשמות כאלה המעוררים זכות הקרבנות, כי המלאכים שכנגדם ג"כ נקראים כשמות השרים שבארץ, ועי"ז יתעורר בשמים זכות הקרבנות. ומעתה ראוי להבין מה שאמרו שם בגמ' אחרי זה: תנא ממוכן זה המן, ולמה נקרא שמו ממוכן, שמוכן לפורענות. וקשה, מאי קשיא לי למה נקרא שמו ממוכן, והלא כבר אמר ששמו מרמז על הכנת שלחן של ישראל. וא"כ הרי שפיר נקרא שמו כן כדי שיתעורר ע"י קריאת שם המלאך שכנגדו זכות הכנסת השלחן (כדברי חת"ס) שהיה זאת מאת יקוק לצורך זה. ואם כן מה מקשה למה נקרא שמו ממוכן? הרי בתוספות הביאו שיש מדרש שממוכן היה דניאל. וצריך הסבר מה בעי התוספות בזה?

זכות הצדקה שהיתה להמן

היערות דבש (ח"ב דרוש ט"ו) מסביר שהעשרת אלפים ככר כסף שנתן המן, עשה בהם צדקה לעניים, ורצה המן בזכות הצדקה להצליח. וע"כ הוצרכו ישראל להקדים שקליהם לשקליו, כדי שיעמדו נגד זכות הצדקה של המן. ומכל מקום עמדה לו זכות הצדקה שלא יהא זרעו כלה, ויצאו ממנו גרים. ועי"ז נגרם שלא היה הגאולה שלימה אשר היתה ראוי להיות בימי עזרא, כי ע"י שנשאר זרעו של עמלק קיים לא היה הגאולה שלימה, כי אין השם והכסא שלם.

ובזה יונח לנו מה שבא העונש לדניאל רק בימי אחשורוש, כי אין הגויים שייכים למדת החסד ולמצות צדקה. הרי חזינון שלולא שיעץ דניאל לנבוכדנצר לעשות צדקה, לא היקוק נופל זה בדעתו מעצמו. וא"כ, מנא ידע המן שיכול לקטרג ע"י צדקה? אלא ודאי שנתפרסם הדבר בין הגויים ע"י מעשה נבוכדנצר, וראו שכל י"ב חודש ששמע לעצת דניאל לא בא פורענות עליו, וכשהפסיק מלחם צדקה נענש תיכף. והיו שם באותו דור כמה אנשים שעדיין זכרו את הנעשה, ודניאל בעצמו עדיין חי. ונמצא, עתה נגרם ע"י דניאל עיכוב הגאולה, שהרי ע"י שגילה לנבוכדנצר זכות הצדקה ונתפרסם הדבר, ומזה למד המן וגם הוא נתן צדקה. ועמדה לו זכות זו שישארו ממנו בנים, ועי"ז נתעכבה אז הגאולה כנ"ל. וע"כ נתעורר כעת חטאו הקדום של דניאל אשר גרם ענין כזה, וע"כ יצא דינו כעת ליענש.

חטא לשמה ולעקב הגאולה

אכן, א"כ יש להתבונן איך דניאל איש חמודות בא לחטא כזה אשר גרם עיכוב הגאולה? ויבואר עפי"ד המד"ר משפטים (פ' לי אות כ"ד) שטעמו של דניאל בנתינת עצה זו היה כיון שראה לישראל שיצאו ערומים מירושלים ולא היה בידם שוה פרוטה, והיו מתים ברעב בראש כל חוצות, לכך אמר לו שיעשה צדקה. ונבוכדנצר פתח אוצרותיו והיה מפרנס לישראל י"ב חודש. ונמצא שמגודל רחמנותו על ישראל מסר נפשו לעשות עבירה לשמה. ואף שדבר זה יוכל לגרום עיכוב הגאולה לא הביט ע"ז, כי ענין הגאולה שייך להקב"ה, אבל על דניאל מוטל לעזור לטובתן של ישראל. ועל כן אף שיש חטא בדבר, העדיף לעשות המצוה.

וגם ראה שעתידים לצאת מהמן לומדי תורה בבני ברק, ומהם הוא רב שמואל בר שילת אשר עליו אמרו חז"ל שממנו יש ללמוד האיך יש למלמד לנהוג עם תלמידיו. ולכן העדיף לאחר קץ הגאולה לצורך נשמות חשובות כאלו. הסביר הרה"ק מרוזין הא דאמר שאול לשמואל על שאלתו למה השאיר זכר לעמלק, והשיבו "הקימותי את דבר יקוק". והוא תמוה, היאך שייך לומר שהקים את דבר יקוק, והלוא דבר יקוק היה לבלתי השאיר שריד? ופירש דהכוונה דע"י שהשאיר את אגג יצא ממנו המן (כדאי בדחז"ל שבאותה לילה נתעברה ממנו שפחה ומזה יצא המן) ועי"ז נסתבב נס הפורים, וע"י כן קיבלו ישראל התורה מרצון. וזהו "הקימותי את דבר יקוק" - כלומר, שסבבתי עי"ז את נס הפורים שע"י "קיימו" וקיבלו ישראל מחדש את דבר יקוק ברצון. ועד"ז רצה דניאל בזרע קודש שעתידי לצאת מהמן. ואמנם עכ"ז נענש דניאל על כך, שזה הוא מדרכי הנהגה כי הוא גזירה מן השמים לצורך הנהגת הבריאה, אלא שהקב"ה מגלגלו ע"י חטא. וחשבו לו לדניאל דבר זה לחטא כדי להביא לפועל גזירת המקום המוכרחת לבוא.

והנה העונש שנגזר על דניאל שנהרג, זה כשלעצמו אין בו עונש כל כך לדניאל, שהרי הולך אדם לבית עולמו וסוף האדם למות ממילא, ומי שנהרג ע"י עכו"ם גדולה חשיבותו מאד, שהגם שהוא רשע מתכפרים עונותיו. אך ההפסד והעונש היה שלא זכה לחיות בנס של פורים. וזה היה עונשו שלא זכה להגיע לכך.

אכן, ע"ז בסיום ספר דניאל "ואתה לך קץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין" - שאף שלא זכית בימך לחיות בהתגלות של ימות המשיח בפורים, מ"מ תנוח ותזכה לעמוד לעתיד לקץ הימין, שאז יהא יום שכולו פורים, הנרמז בתיבת ימין שהוא מדרכי איש ימיני. ואז יזכה דניאל להשלמת האור של פורים כאשר יבקע אור הגאולה וימחה עמלק לגמרי מן העולם. "ותעמוד לגורלך" - שהוא ענין פורים הוא הגורל.

ת. גיטיין נ"ז ב

מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק

ט. גיטיין יז: מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק

והנה זאת ידעו חכמי ישראל שלא תהיי הגאולה שלימה עד שימחה זרעו של עמלק מכל וכל, ואז יהי השם שלם והכסא שלם. אבל במלחמת יהושע לא פעל אלא החלשת כוחם, וכמ"ד ברש"י שם: ויחלש יהושע - לא השאיר אלא חלשים שבהם, מכאן אנו למדים שלא עשו אלא ע"פ דיבור של שכינה, עכ"ל. ולכן הקפידה תורה שלא תכתב פרשה כזו אלא שלש פעמים, כמ"ש "הלא כתבתי לך שלשים" - דהיינו, ששלש פעמים יתכן שתהי מלחמת עמלק כעין מלחמתו של יהושע, אבל לא יהי נמחה שמו לגמרי. "ולא רבעים" - בפעם הרביעי לא תהי כמו מלחמת יהושע, כי אז יקויים מחה אמחה לגמרי והי יקוק למלך וגו', ושמו שלם וכסא נכון. ובמלחמת מרדכי ואסתר היו מצפים לישועה גמורה, והיו סבורים שכבר מיחו זרעו של עמלק מכל וכל ואחד מהם לא נותר, וכמר דאיתא בתרגום כשהרגו בשונאיהם חמשה ושבעים אלף, וחמש מאות איש, ושלוש מאות איש, בכל פעם תירגם "כולהון דופילין מדבית עמלק".

ולכן כששלחה אסתר לחכמים כתבוני לדורות, ושלחה להם נוסח המגילה, וראו שכולה כתובה בהסתרה, ובמקום שם השי"ת כתוב המלך, ושם המגילה נאה לה - מגילת אסתר, וזה סימן שאין השם והכסא שלם עדיין, מיאנו לקבל מגילה כזאת, שהרי ציפו וקוו שאחר מלחמה כזאת תהי גאולה שלימה, ומורא גדול זו גילוי שכינה, והם לא ידעו שעלתה בידם של שבעים מבני המן להמלט ולהחבא, ועליהם אמר הכתוב "שבעים בלחם נשכרו" - אל תיקרי שבעים אלא שבעים כמ"ש בגמ' (מגילה טו:). ולכן שלחו לה, "הלא כתבתי לך שלשים" ולא רבעים - עד שלשה פעמים יתכן שתהא כתובה ענין מלחמת עמלק כמו של יהושע ולא יותר, כי עכשיו כבר זכינו למחות את שמו לגמרי וכבר צריכים להתכונן לקראת ביאת מלך המשיח. אבל אסתר שכתבה את המגילה ברוה"ק ידעה ודאי שכדבריהם לא כן הוא. והענין, שעדיין יש גפשות יקרות של לומדי תורה בבני ברק שעדיין גנוזים הם בזרע המן ואין לכלותם. וזה גופא הטעם למה "ויחלש יהושע את עמלק" ולא מחה אותו לגמרי, כי היה ע"פ הדיבור של שכינה מפני אותן הנשמות. ויתכן שזה הי' כוונת שאול ג"כ. ותיכף אחרי זה כתיב "ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון", כלומר "כתוב זאת" - ענין ויחלש, שלש פעמים. והאיר ה' את עמי חכמים כי אין הקפידא של "שלשים" על כמה פעמים כתובה, אלא על כמה מלחמות נלחמו. והלא המלחמה של פרשת בשלח, היא היא זאת המלחמה של פי' זכור, רק שאז הוכפל הענין בפרשת כי תצא. אבל באמת גם החכמים צדקו בדרשתם הראשונה, ובמגילה זו יש בגניזה כל הארת מחיית עמלק וימות המשיח, רק שעדיין הכל בכסוי, וכשיבוא המשיח יבקע אור המגילה לחוץ באופן אור חדש אור נפלא, ותתגלה יפיה והדרה לעיני כל.

י. 'אמונת איתיד' מהרב משה וולפסון

ה'ברכת יעבץ' (על זמנים ומועדים ג) דבהגדה אומרים מעשה ברבי אליעזר וכו' שהיו מסובים בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם (היינו בני בניו של המן שלמדו תורה ולא שלימדו) כמוזכר בסנהדרין וגיטיין ואמרו שהגיע זמן ק"ש לייחוד שמו של הקב"ה שזהו התיקון על מה שהמן העמלקי עשה.

והלמוד לנו מזכותו של המן, אשר לא היה בה שמץ של לשמה ובכל זאת זכה לצאצאים שתלמידי חכמים, מה רבה תהיה זכותנו אשר מעשנו הם לשמה ורצוננו רק להגדיל תורה ולהאדירה.

